

CE96, Grieks, Homerus, Odyssee

In het Grieks	In vertaling	Onderwerp
1.1-95		aanhef/godenvergadering
5.149-227	5.1-148	godenvergadering Kalypso
6.110-250	6.1-109	Nausikaä Nausikaä
12.153-200	9.216-465	Kykloop Sirenen
14.109-190	14.1-108	Eumaios Eumaios
16.1-45		Telemachos Telemachos
16.154-219		Eurykleia Eurykleia
19.349-393		Eurykleia Eurykleia
19.467-502		Eurykleia Eurykleia
23.85-240		Penelope Penelope

De kandidaat kan vragen beantwoorden die betrekking hebben op de inhoud en de vorm van een voorgelegde tekst uit het pensum; thematiek en hoofdlijnen van het pensum worden bekend verondersteld.

Een Griekse tekst wordt niet geannoteerd; wel kan de context kort worden omschreven. Het gebruik van een Grieks-Nederlands woordenboek is toegestaan.

2. Genre en kernauteur

2.1 Epiek

- Algemeen: lange verhalende gedichten over goden en helden; verhalencycli rond bepaalde helden of steden.
- Homeros: verhalen, geconcentreerd rond de Trojaanse oorlog en de terugkeer van Odysseus: idealisering van de heldentijd.
- orale poëzie:
rondtrekkende zangers; hun maatschappelijke functie; hun goddelijke inspiratiebron; parallellen met moderne orale epiek.

Ter illustratie moet (in vertaling) gelezen worden: Hom. Od. 8.62-92 en Od. 8.470-498.

Nadere gegevens over de aard en functie van epiek zijn bijvoorbeeld te vinden in S.R. Slings, De dichter als bewaker van het verleden, *Bzzlletin 175*, april 1990, p. 3-11.

De kandidaat kan bovengenoemde begrippen en verschijnselen hanteren bij de beantwoording van vragen betreffende het pensum en secundaire literatuur.

2.2 Homeros en ontstaan van Ilias en Odyssee

Ten aanzien van het ontstaan van de Ilias en de Odyssee en de persoon van Homeros zelf bestaan meer vragen dan antwoorden. Al in de oudheid wist men niet precies waar en wanneer hij leefde en of de Ilias en Odyssee wel allebei van zijn hand waren. Sinds de achttiende eeuw is hier nog de 'Homerische kwestie' bijgekomen: de controverse tussen Unitariërs en Analytici.

Tenslotte heeft de 'oral poetry' school een nieuwe vraag opgeworpen: Zijn de Ilias en Odyssee, zoals wij ze nu kennen, mondeling of schriftelijk ontstaan?

De kandidaat kan naar aanleiding van een voorgelegde tekst inzicht tonen in de vragen die bestaan met betrekking tot de persoon van Homeros en het ontstaan en de overlevering van Ilias en Odyssee.

Homerus

1. Het pensum

Centraal in het pensum staan de ontmoetingen van Odysseus:

- tijdens zijn zwerftocht, met onbekenden (Kalypso, Nausikaä, Kykloop, Sirenen)
- bij zijn terugkeer, met vertrouwden (Eumaios, Telemachos, Eurykleia, Penelope).

De volgende teksten moeten gelezen worden. Bij de teksten in de tweede kolom kan volstaan worden met een behandeling in vertaling.

2.3 Historisch/archeologisch kader

historisch:

- oikos als kleinschalige economische eenheid
- gastvriendschap en gastgeschenken
- leiderschap en opvolging

archeologisch:

- wereld van Ilias en Odyssee: elementen uit late bronstijd (burchten, lineair B) en uit de ijzertijd (crematie, kleinschalige clanmaatschappij.)

De kandidaat kan bovengenoemde begrippen hanteren bij de beantwoording van vragen betreffende het pensum en secundaire literatuur.

Nadere informatie over de historische en archeologische achtergrond is bijv. te vinden in D.G.Yntema, *Homerus en de archeologie*, *Bzzlletin* 175, april 1990, p. 12-19 en in M.I. Finley, *The World of Odysseus*, Harmondsworth²) 1978.

2.4 Rol van de goden

De Homerische goden zijn onsterfelijk en verouderen niet. Ze leven op de Olympos (6.41-46). Ze zijn antropomorf, vertonen menselijke emoties (bijv. medelijden).

Hun maatschappij lijkt op die van de mensen; de andere goden zijn ondergeschikt aan Zeus (vgl. Kalypso en Poseidon in boek 5).

De goden grijpen van tijd tot tijd in de gebeurtenissen in en volgen de verrichtingen van de stervelingen. Ze kunnen aan hen verschijnen (meestal in menselijke gedaante, vgl. 6.22-24), hun gedachten, moed of een verhaal inblazen (1.10, 6.140), hen verfraaien (6.229-235) en misleiden (16.194-200). In de Odyssee is het vooral Athene die als een soort beschermengel Odysseus en Telemachos voortdurend met raad en daad terzijde staat. Ook kan ze als een regisseur de loop van de gebeurtenissen sturen (begin boek 6).

De goden kunnen de stervelingen ook ellende bezorgen. Dit gebeurt niet willekeurig, maar op grond van iemands lot. In de Odyssee wordt het (nieuwe?) idee verkondigd dat stervelingen zich door hun daden meer leed op de hals halen dan nodig is, d.w.z. dan hun toegedacht door het lot (1.32-43).

De kandidaat kan begrip van de functie van de goden in de Ilias en Odyssee demonstreren aan de hand van een gelezen of een ongelezen tekst.

2.5 De Ilias en de voorgeschiedenis van de Trojaanse oorlog

- Parisoordeel
- schaking van Helena
- Trojaanse oorlog
- hoofdelementen uit de Ilias:
  - conflict Achilles / Agamemnon
  - Hektor / Andromache
  - rol van Patroklos; zijn dood
  - dood van Hektor
  - Priamos / Achilles

De kandidaat kan vragen, waarbij bovengenoemde elementen een rol spelen, beantwoorden zonder dat deze elementen zijn toegelicht.

2.6 Overzicht van de inhoud van de Odyssee

- Godenvergadering
- Telemachos in Pylos en Sparta
- Tweede godenvergadering
- Odysseus/Kalypso

- schipbreuk
- ontvangst bij de Faiaken
- retrospectie: de avonturen
- aankomst op Ithaka
- ontmoetingen met Eumaios, Telemachos, Eurykleia
- wedstrijd boogschieten
- dood van de vrijers
- herkenning Penelope
- herkenning Laërtes

De kandidaat is in zoverre vertrouwd met de inhoud van de Odyssee dat hij in staat is passages uit de Odyssee, eventueel voorafgegaan door een korte inleiding die de context aangeeft, te plaatsen binnen het totale werk.

3. Receptie

Voor de receptie van de Odyssee is gekozen voor een thematische benadering met het accent op:

- enkele ontmoetingen van Odysseus die in het pensum voorkomen: Nausikaä, Sirenen, Kykloop en Penelope
- het thema van de terugkeer.

Deze thema's zijn zowel in de literatuur als in de beeldende kunst vaak gebruikt. In beide kunstvormen kan een verband gelegd worden met de tijd van de kunstenaar of met een stroming waartoe hij gerekend wordt. Ook hier is een keuze gemaakt:

- de 17e eeuwse Hollandse schilderkunst (allegorisch/moraliserend)
- het postmodernisme van de 20ste eeuw (ironie en allusie)
- de Nederlandse literatuur van vlak na de oorlog. De symboliek van de terugkeer (bevrijding c.q. vervreemding) die in alle –vooral slechte– tijden voorkomt, is in de Nederlandse literatuur dan een opvallend thema.

De kandidaat kan aan de hand van een literaire tekst of een afbeelding van een kunstwerk aangeven in welke van de bovengenoemde receptietradities het werk staat. Hiertoe kan hij specificeren welke elementen uit de bovengenoemde thema's uit de Odyssee zijn gebruikt en welke nieuwe lading deze krijgen in het betreffende werk.

De literaire teksten betreffen alleen teksten uit de Nederlandse literatuur, eventueel in samenvatting.

Nadere informatie over de receptie van Homeros is o.a. te vinden in:

- Caroline Fisser, *Homerus in beeld: De receptie van Homeros in de beeldende kunst*, in: *Receptie van de klassieken III*, Amsterdam 1991, p. 12-45.
- Rudi van der Paardt, *Sporen van de dichter. Invloed van Homeros sinds Tachtig*, in: *Mythe en Metamorfose*, Amsterdam 1991, p. 9-28.

4. Vormgeving

4.1 Metriek

- de dactylische hexameter
- variatie in vormen, gebruikt om te voldoen aan de eisen die het metrum stelt:
  - metrische diectasis (ὀρόων)
  - apocope (κάβαλε, κάδ)
  - metrische verlenging (Ὀδλυμπος naast Ὀλυμπος)
  - het naast elkaar voorkomen van vormen met enkele en met dubbele medeklinker ('Ὀδυσσεύς naast Ὀδυσεύς, ἔλαβον naast ἔλαβον)
  - nevenvormen (ἔταρος naast ἑταῖρος)

De kandidaat kan een dactylische hexameter scanderen; de cesuren worden niet bekend verondersteld.

De kandidaat kan de onder 4.1 genoemde verschijnselen in een gelezen of ongelezen tekst herkennen.

4.2 Morfologie

Bekend verondersteld wordt de door de CEVO vastgestelde minimumkennis op het gebied van morfologie en syntaxis.

Daarnaast moeten de volgende elementen uit het Homerisch taaleigen bekend zijn:

algemeen

- niet-gecontraheerde en anders dan in het Attisch gecontraheerde vormen (νόος, ἄστυα, -εῦ in plaats van -ου)
- patronymica op -ίων, -ίδης, -ιάδης
- voorzetsel in anastrophe (6.160: τοῦ ἔκ = ἐκ τοῦ)

verbum

- iteratief suffix in historische tijden (-σκ-)
- tmesis
- facultatief augmentgebruik
- uitgangen:
  - * 2de pers.sg. med.: -εαι/-ηαι; -εο/-εο
  - * coniuunctivus met "dubbele" uitgang: -ω + μι, -ης + θα, -η + σι (ν)
  - (6.189: ἐθέλησιν)
  - * 3de pers.pl.: -ν = -ησαν (πλήσθεν, ἔσταν)
  - * dualisuitgangen: -τον -σθον
  - την -σθην
  - * infinitivusuitgangen: -μεν, -μεναι en -εμεν, εμεναι
- coniuunctivus met korte themavocaal
- afwijkende vormen van εἶμι, εἶμι, οἶδα en φημί
- aoristus mixtus (ἐδύσέτο, ἔξον)

de volgende van het Attisch afwijkende vormen:

γίγνομαι		γέγονα, γεγάμεν, γεγάως δεῖδοικα, δεῖδία
δύναμαι	ἐδύνησάμην	
ἔρχομαι	ἦλ (υ)θον	
κίνομαι	ἔκιο	
κτείνω	ἔκταν(ον)	
κυνέω	ἔκυσσα	μέμονα, μέμαμεν, μεμάασι, μεμαώς ὄρωρα
ὄρνυμι	ὄρσα ὄρορον	ὄρωρα
ὄρνυμαι	ὄρμη	
πείθω		πεποιθώς εἶρμαι
(ἐ)ρύομαι		
τέρπομαι	ἐτάρπη	
τεύχω		τέτυγμα τέτλαμεν, τετλήως
φράζω	ἔτλην	
φράζομαι	ἐπέφραδον ἐφρασ(σ)άμην ἐφράσθη	

nomina

- uitgangen:
  - * gen.s.: -οιο, -αο/-εω
  - * gen.pl.: -άων, -έων
  - * dat.pl.: -ησ ι(ν), -ης, -οισι(ν), -εσ(σ)ι(ν)
  - * dualisuitgangen
  - * verbuiging van νηὺς en Ζεὺς
- suffixen: -θι, -δε, -σε, -θεν, -φι

pronomina:

- pronomina personalia van het Attisch afwijkende vormen als ἐ, μιν, σφιν, οἱ, τοι, σφι(σιν)
- pronomina possessiva
- lidwoord met demonstratieve betekenis
- pronomina relativa beginnend met τ
- pronomina rel. indefinita: ὅτ(τ)εῦ, ὅτεω ὄτεων, ἄσσα
- pronomina interrogativa: τεῦ, τέω τέων
- pronomina indefinita: τεῦ, τεω τέων

4.3 Syntaxis

- κε/κ' /X' /κεν = ἄν
- het gebruik van κε/ἄν is minder gereguleerd dan in het Attisch.

De kandidaat kan een tekst uit de Ilias of de Odyssee vertalen; deze tekst is, waar nodig, geannoteerd, maar de genoemde morfologische en syntactische verschijnselen worden in principe bekend verondersteld. Het gebruik van een Grieks-Nederlands woordenboek is toegestaan.

4.4 Stijl(figuren)

- epitheton ornans
- ringcompositie
- typische scene
- ironie:bewust (Een personage zegt met opzet iets anders dan wat hij werkelijk bedoelt.)
onbewust (Een personage zegt onbewust iets dat voor de lezer/toehoorder een heel andere betekenis heeft.)

4.5 Verteltechniek

1. Commentaar van de verteller
bijv. Od. 1.8; 6.66-67.
2. Prospectieve en retrospectieve verhaalelementen
bijv. 1.16-19; 6.4-12; 19.394-466.
3. Woorden en gedachten van goden kunnen de structuur van het verhaal verduidelijken.
bijv. 5.1-52; 6.113-114.
4. Homerische vergelijkingen:
  - primaire functie: illustratie van een onderdeel van het verhaal.
  - secundaire functie: aan de vertelling toegevoegde waarde zoals pathos, vooruitwijzing, Leitmotiv.
bijv. 6.102-109; 6.130-136; 6.232-235; 16.216-218.
  - het tertium comparationis.
  - de voor de Odyssee typische "omkeer"vergelijking (man vergeleken met vrouw, meester met dienaar).
bijv. 16.17-21; 23.233-239.
5. Thema (algemene grondgedachte) en motief (herhaald en betekenisvol element; bijv. de uitgestelde herkenning in boek 16, 19 en 23; gastvrijheid (de goede en de slechte gastheer in resp. Eumaios en Polyphemos).

Nadere informatie over de bovengenoemde begrippen uit de verteltechniek is o.a. te vinden in Irene J.F.de Jong, In betovering gevangen, Amsterdam 1992.

De kandidaat kan in een tekst bovengenoemde begrippen en stilistische verschijnselen herkennen, analyseren en de functionaliteit ervan aangeven.